

דף שבועי

פרשת האזינו, תשפ"ג, מספר 1538

הַנְּאֻמָּן עַל מְלֻאכוֹת / הָאֵל, וְהוּא לֹא אִישׁ דְּבָרִים

אפרים חזן

דרכי עיצוב פואטיים מרתקים בשירתנו מתוכם נעמוד על כמה מן הדימויים בשירתנו:

הפסוק השני מציג ציוריות עשירה ביותר 'הלקח' וה'אמרה' הם דברי השירה, והם מדומים לטל ומטר, ואף הפועל המלווה אותן מתקשר לעולם זה.

אין צריך לומר מהי פעולתם של דימויים אלה על 'דור המדבר' ואחר כך על שבטי ישראל היושבים על אדמתם ומצפים לחסדי שמים ולטיפה של גשמים. ואכן עומד רש"י היטב על משמעות הדימויים. הדבר המעניין הוא בקשר שבין דימויים אלה 'טל' ו'מטר' להאנשה בפסוק הקודם 'שמים' ו'ארץ' כמקור הטל והמטר, וממילא גם כרמז לשכר ועונש.

שירת 'האזינו' כוללת בתוכה את אחד הדימויים הנפלאים ביותר במקרא: 'פְּנֵשֶׁר יְעִיר קִנּוּ עַל גּוֹזְלֵי יְרַחֵף' (דב' לב:יא). על כוחו ועל משמעותו של ציור זה עומד רש"י. נוסף כי בעצם הדימוי הזה ישנה 'רמיזה' בולטת אל 'מעמד הר סיני' ו'מתן תורה' שם נאמר: 'וְאֵשָׁא אֶתְכֶם עַל כְּנָפֵי נְשָׁרִים' (שמ' יט:ד). והקשר במקום זה דווקא מציין את השיא הרוחני שאליו הגיעו ישראל. התעלות רוחנית זו הביאה בעקבותיה גם שפע חמרי רב המתואר בפסוקים יג, יד בעזרת ה'פירוט'. פירוטו של השפע ממחיש את השפע עצמו. כנגד הטובות שמיטיב ה' עם עמו באה התגובה, והיא על דרך הניגוד המובלט בעזרת ריבוי הפעלים בפסוק: 'וַיִּשְׂמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט שְׂמֵנֵת עֲבִיֵת כְּשֵׁיֵת וַיִּטֵּשׂ אֱלוֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ' (דב' לב:טו).

סגולות השיר בפרשת האזינו מקנות לה את טעמה המיוחד ואת היופי השירי, הבא לסייע למטרה גדולה של 'שימה בניהם', ואכן יודעים אנו כי הלוויים בבית המקדש קראו בכל יום קטע מפרשת האזינו, וכי מנהג קדמונים היה לקרוא בכל יום מפרשת האזינו שהיא חובקת את כל ההיסטוריה ודברי ימי עם עולם. וכמו שנתקיימו חלקיה הקשים, כך עתידים להתקיים ענייני הגאולה שבה, כפי שאמר הרמב"ן.

הוראת השירה, כמצוין בפתח הדברים, הייתה משימתו האחרונה של משה לפני 'וזאת הברכה', אכן, שירה זו היא סיכום ממצה לכל דברי משה, תוכחותיו

פרשת האזינו היא הפרשה שלפני האחרונה בתורה, ברוב השנים כמו גם בשנה זו היא נקראת בשבת שובה בתוך ימי התשובה. האזינו – זו השירה המגוללת את דברי ימי ישראל בחזון של נבואה ואזהרה. משה מלמד את דברי השירה לעם, וזהו למעשה תפקידו האחרון לקראת הסתלקותו ולקראת ברכתיו לישראל.

על ייעודה ועל תפקידה של פרשתנו כותב הרמב"ן בסוף פירושו לפרשה:

והנה השירה הזאת אשר היא בנו לעד אמת ונאמן תגיד בביאור כל המוצאות אותנו. הזכירה תחילה החסד שעשה עמנו הקב"ה מאז שלקחנו לחלקו והזכירה הטובות שעשה לנו במדבר ואשר הנחילנו הגויים הגדולים והעצומים ורוב הטובה והעושר והכבוד אשר הנחילנו בה...

וכך ממשיך הרמב"ן ומתאר גם את החלק האחר שבפרשה שעניינו החורבן והגלות ואחר כך הגאולה השלמה העתידה לבוא. הוא מסמיק דבריו למאמר חכמים בספרי: 'שירה זו יש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבוא', כלומר כל ההיסטוריה כולה מקופלת בדברי השירה שבפרשת האזינו, והרמב"ן מדגיש בדבריו את העובדה, כי כל הנאמר בדברי השירה נתקיים, ומכאן הביטחון, כי גם דברי הנחמה יתקיימו. ואכן דברים אלה הם פשוטו של כתוב. התורה עצמה מציינת כבר בפרשה הקודמת: 'וְעֵתָהּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעַד...' (דב' לא:כא). הפתיחה החגיגית של פרשתנו: 'הָאֵזִינוּ הַשָּׁמַיִם... וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ...' (דב' לב:א) מתפרשת בידי רש"י על עניין העדות. עדות נצחית כימי השמים והארץ.

האופי השירי מודגש ע"י הרמב"ן: '...שהיא כוללת כל העתידות, ואם [ואפילו אם] היא קטנה בדיבור...' שכן כוחה של שירה הוא בתמציתיות שבה ובאמירה בדרכי העקיפין ובדרכי העיצוב השירי. על כך ששיר לפנינו מעידה דרך כתיבתה של פרשת האזינו בספר התורה: שתי עמודות כתובות וביניהם רווח. צורה מיוחדת המציינת שיר.

* פרופ' אמריטוס אפרים חזן, המחלקה לספרות עם ישראל, אוניברסיטת בר-אילן.

1 על סגולות השירה המקראית ראו: ד' ילין, לתורת המליצה התנכית, ירושלים תשמ"ג.

אשר בעבר הירדן המזרחי, ושני הרים אלה הם חלק מן הרשימה המוכתרת של המקומות המקודשים בארץ ישראל ובתולדות ישראל, הכוללת את חברון מקום 'קברות האבות' 'מבחר הקברים', המובאת ב'ציון הלא תשאל'.

הפנייה הספרותית להר העברים מאפשרת למשורר להציג לפנינו את 'מבחר האנוש' הקבור ב'מבחר קברים'. הצירוף 'מבחר קברים' ששימש את המשורר לציין את גם קברי האבות ואת מערת המכפלה ב'ציון הלא תשאל' חוזר בשירנו, ומחבר קבר לקברים והר למערה.

בהמשך שולח הדובר את הר העברים לחקור אודות 'מבחר האנוש' הקבור בו ולשאל את המקומות שבהם נתגלתה גדולתו של משה: 'ם סוף אשר נגזר גזרים', והוא על פי הפסוק: 'לְגֹזֵר יָם סוּף לְגֹזְרִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ' (תה' קלו:ג). הסנה שהיה עד להקדשת משה, אך גם לסירובו לקבלת השליחות. ובעיקר 'הר סיני' מעמד מתן התורה וגדולתו של בן אנוש שזכה להוריד תורה מן השמים ולהיות המקשר בין בורא עולם לברואיו.

לשאלותיו של הר העברים תבוא התשובה בבית החמישי 'הנאמן על מלאכות הא-ל, והוא לא איש דברים'. ההגדרה 'הנאמן' מעלה לשירנו את ההקשר שבו היא מופיעה במדבר: 'לֹא כֵן עֲבָדִי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נְאֻמָּן הוּא: פֶּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמְרָאָה וְלֹא בְּחִידָת וּתְמִינָת ה' יְבִיט וּמְדוּעֵ לֹא יֵרָאֶתָם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמִשְׁה' (במ' יב:ז-ח).

'בכל ביתי נאמן הוא' מתפרש בשיר: 'הנאמן על מלאכות הא-ל', כלומר השליח הנאמן. זה העושה כל משימה המוטלת עליו בדיוק על פי רצון המצווה. ביצוע המשימה בדיוקנות ומתוך מנהיגות אמת עומדת, כביכול, בסתירה להכרזתו של משה 'לא איש דברים אנכי' (ראו בביאור). אך השיר מנצל הכרזה זו כדי להבליט את מקומו של השולח וכי הכול מאתו ובתוך כך את נאמנות השליח. הבת המסיים הוא נדר לביקור (זיארה) בהר העברים הר נבו, מקום קברו הבלתי נודע של משה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ונחמותיו לעם ישראל בספר דברים. עוד יש בשירה תיאור מרוכז של תולדות ישראל בהנהגתו של משה, אמנם משה לא נזכר במפורש, אך האם אין הוא עצמו משול ל'כנפי הנשרים' שעליהם נשא הקב"ה את עמו? ובכל זאת אין שמו נזכר בשירת התמצית של תולדות ישראל וקורותיו. יתר על כן בסיומה של פרשתנו מיד לאחר הנחלת השירה לעם ישראל יחד עם יהושע בן נון המנהיג לעתיד, מגיע הציווי הבלתי נמנע: 'עֲלֶה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הַר נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב... (דב' לב:מט) כִּי מִנְגִד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבֹא' (שם:נב).

תחושת ההחמצה של משה העומד מנגד, ולמרות זכויותיו הרבות תפילתו להיכנס לארץ אינה נענית, תחושה זו הביאה פייטנים רבים לחבר פיוטים וקינות על מות משה וחלק מפיוטים אלה אף נאמרו בשמחת תורה. על פיוטים אלה כתבה שולמית אליצור בספרה "שירה של פרשה" בעיונה לשתי הפרשות האחרונות בתורה.

בפיוטים אלה מתואר משה, מוריד התורה לישראל, על גדולתו וייחודו 'מי שעלה שמים לתוך הענן וראה תמונת א-לוהינו'. יחד עם הפייטנים, אנו חווים את אנושיותו של משה ואת זעקתו ותפילתו כנגד הגזרה. תפילתו זו של משה לא נענתה, אך תפילותיו למען ישראל 'קרעו רקיע' ולעולם לא שבו ריקם. ובכל זאת, ראה 'נחלת שבטים עומדים לפניו', בהר נבו מול בית פעור, אחד ממבחני המנהיגות הקשים ביותר של משה.

הר נבו הפך בשירה העברית החדשה לסמל משאת הנפש שאינה מתממשת, מכל השירים הרבים על משה בשירה החדשה חקוקים בלב הקוראים דבריה המרגשים של רחל המשוררת בשירה 'מנגד':

פֶּרֶשׁ כְּפִים רָאָה מִנְגִד.
 שָׁמָּה - אֵין בָּא.
 אִישׁ וּנְבוֹ לוֹ
 עַל אֶרֶץ רֶבָה.

אחרת ראה ריה"ל, אהוב השירה העברית בכל העתים, את הר העברים... ובחזון עלייתו ארצה הוא רואה גם אותו ואומר לו שלום, כדרך שאמר לציון:

שְׁלוֹם לָךְ, הַר הָעֵבְרִים, / שְׁלוֹם לָךְ מִכָּל עֵבְרִים!
 בְּךָ נֶאֱסַף מִבְּחַר אָנוּשׁ / וַיְהִי בְךָ מִבְּחַר קְבָרִים.
 אִם לֹא יִדְעָתָהּ, שְׂאֵל / יָם-סוּף אֲשֶׁר נִגְזַר גְּזָרִים,
 וְשְׂאֵל סִנְיָה וְשְׂאֵל לְהַר / סִינֵי - יְשִׁיבוּךָ אֲמָרִים:
 "הַנְּאֻמָּן עַל מְלָאכּוֹת / הָאֵ-ל, וְהוּא לֹא אִישׁ דְּבָרִים"

אם הָאֵ-לֵהִים עוֹזְרִי - / עָלִי לְשַׁחֲרֵךְ נְדָרִים.²
 מעבר לפנייה ולשאלת השלום בשירנו, הר העברים נזכר ב'ציון הלא תשאל', השיר המזוהה ביותר עם ריה"ל, עולה פעמיים ברצף מיוחד בסוף הבית הארבעה עשר 'אעבר... ואשתוממה אל הר עבריק' ומיד בראש הבית הבא 'הר העברים והר ההר, אשר שם שני אורים גדולים מאיריק ומוריק'. שני האורים הגדולים, משה ואהרון, המאירים והמורים מציינים את שני ההרים

2 ירדן, שירת הקודש לרבי יהודה הלוי, א, ירושלים תשלח,, עמ' 20.